

Янсонс Яніс Валерійович,
к.т.н., докторант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту,
Національна академія державного управління при Президентові України,
м. Київ
ORCID 0000-0002-9161-1493;

Семенченко Андрій Іванович,
д.держ.упр., проф.,
директор Інституту вищих керівних кадрів,
Національна академія державного управління при Президентові України,
м. Київ
ORCID 0000-0001-6482-3872

УДК 35.078:681.518

doi: 10.34213/tp.20.03.22

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розроблено теоретико-методологічний підхід до формування множини основних принципів електронної демократії, який базується на експертному визначенні міри впливу кожного з принципів на процеси демократизації з урахуванням особливостей розвитку конкретної країни та найкращого міжнародного досвіду.

На основі цього підходу розроблено методика ранжування та відбору до множини базових принципів відповідно до ступеня впливу їх на ефективність державної політики формування та реалізації електронної демократії, на основі яких формуються та застосовуються її інструменти та механізми.

Визначено місце принципів електронної демократії в концептуальних засадах державної політики розвитку електронної демократії.

Здійснено порівняльний аналіз сукупності принципів електронної демократії, визначених у рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2009)1 державам – учасникам Ради Європи з розвитку електронної демократії та в Концепції розвитку електронної демократії в Україні на предмет їхньої відповідності та врахування особливостей розвитку України. Аналіз показав, що перелік принципів, наведених у Концепції, сформовано на основі множини принципів рекомендацій CM/Rec(2009)1, але без урахування особливостей розвитку України.

Ключові слова: електронна демократія, принципи е-демократії, державна політика, розвиток електронної демократії.

Постановка проблеми. Сьогоднішній розвиток України характеризується сукупністю трансформаційних процесів, що охоплюють різні сфери життєдіяльності людини, суспільства та держави, основними з яких, незважаючи на агресію з боку Російської Федерації, є демократизація суспільних відносин, децентралізація, деконцентрація державного управління, масштабне та динамічне упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) з метою розбудови інформаційного суспільства, цифрової економіки тощо. Їхня успішна реалізація передбачає наявність науково обґрунтованої державної політики щодо регулювання цих процесів та її ефективну та результативну імплементацію.

Важливим етапом наукового обґрунтування державної політики в будь-якій сфері, складником її методологічного апарату є визначення низки базових принципів її формування та реалізації, які, як правило, включаються в законодавчі акти доктринального, концептуального та стратегічного рівня.

© Янсонс Я. В., Семенченко А. І., 2020

У національному законодавстві сукупність принципів, на яких базується державна політика розвитку електронної демократії, знайшла своє відображення насамперед у низці таких концептуальних та стратегічних документів, як Концепція розвитку електронної демократії в Україні [21], Концепція розвитку електронного урядування в Україні [20], Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства [22], частково – у Стратегії розвитку інформаційного суспільства [23] та Стратегії реформування державного управління [7; 19]. Слід зауважити, що в основу вказаних концепцій та стратегій було покладено рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2009)1 державам – учасникам Ради Європи з розвитку електронної демократії [35] (далі – Рекомендації), але без урахування особливостей розвитку України, що стало однією з причин неефективного виконання вищевказаних документів.

Просте копіювання навіть найкращих підходів, принципів, методів тощо без урахування національних особливостей культурного, соціально-економічного, політичного розвитку суспільства та держави, як підтверджує досвід, приречено на негативний результат у будь-якій сфері, у т. ч. й у сфері електронної демократії. Враховуючи недостатність вивчення та розвідки аспектів науково обґрунтованого формування множини принципів державної політики розвитку електронної демократії з урахуванням як міжнародного досвіду, так і національних особливостей, пропонується теоретико-методологічний підхід, у якому цю проблему розв'язано.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Варто відзначити, що окремі аспекти питання імплементації європейського законодавства у сфері електронної демократії досліджувалися такими науковцями, як І. Жиляєв, А. Семенченко, Р. Кобець, П. Клімушин, А. Серенко.

Розвиток електронної демократії в умовах цифрових трансформацій знайшов своє відображення в наукових працях таких науковців, як Н. Грицяк, Ю. Василевич, Л. Малишенко, Р. Гібсон, С. Уорд, А. Хеннен, Р. Лінднер.

Водночас необхідно зауважити, що в науці публічного управління та адміністрування відсутні теоретико-методологічний підходи щодо формування множини основних базисів електронної демократії, якими можуть слугувати принципи, механізми, інструменти тощо, на основі врахування особливостей розвитку, притаманних Україні. Крім того, відсутні методики ранжування принципів електронної демократії, на основі яких формуються та застосовуються її інструменти та механізми.

Мета статті – розробити теоретико-методологічний підхід із визначення множини принципів державної політики розвитку електронної демократії та методики ранжування їх та відбору до множини базових принципів з урахуванням як міжнародного досвіду, загальносвітових тенденцій розвитку електронної демократії, так і національних особливостей розвитку України, визначити місце принципів електронної демократії в концептуальних засадах державної політики розвитку електронної демократії.

Виклад основного матеріалу. Перебіг демократичних процесів у країнах, що розвиваються, формування та становлення демократичних інститутів та демократії в цілому відбувається в умовах постійного впливу низки їхніх особливостей. До таких особливостей можна віднести організаційно-технічні, економічні, політичні, історичні, освітні та культурні, правові тощо. Вказані особливості розрізняються за характером та масштабом свого впливу завдяки притаманним їм сутнісним ознакам. Але, безумовно, кожна з них

специфічно впливає на розвиток електронної демократії та складається, у свою чергу, з сукупності елементарних складників.

Наприклад, у [29] було розглянуто деякі особливості (фактори) розвитку електронної демократії в Україні, що стримують цей процес. Кожен із політичних [1; 14; 15; 17; 24; 28], економічних [24; 28], правових [16; 18; 25], історичних [4; 9], організаційно-технічних [3; 15], освітніх та культурних [2; 5; 10; 12; 14] факторів є інтегральним (комплексним) і залежить від сукупності більш простих, де кожен із цих складників здійснює свій елементарний вплив на розвиток електронної демократії. Безпосередньо в Україні вищезазначені фактори впливають на процеси демократизації, а відповідно і на еволюціонування електронної демократії з різною інтенсивністю. При цьому вектор впливу елементарних складників вказаних факторів може кардинально відрізнятись від інших, а саме бути гальмівним або, навпаки, прискорювати процеси чи бути нейтральним (не впливати).

Вказані фактори (особливості) залежно від величини їхнього впливу має бути враховано під час формування державної політики, а саме входити до переліку складників її концептуальних засад та зумовлювати визначення сукупності принципів упровадження та розвитку електронної демократії, що найбільшою мірою відповідають особливостям розвитку тієї чи іншої країни.

У контексті зазначеного виникає необхідність вказати на сутність та значення поняття “принцип”, його роль та місце в концептуальних засадах державної політики розвитку електронної демократії. Наприклад, поняття “принцип” (від латин. *principium*) означає основні, вихідні положення, правила, засоби, що визначають природу та соціальну сутність явища, його спрямованість та найбільш суттєві якості [30, с. 448; 31; 32; 34].

У філософії поняття “принцип” визначається як “основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку. Основний закон якої-небудь точної науки” [26, с. 639].

Принципи посідають важливе місце в методологічних та теоретико-концептуальних засадах будь-якої галузі науки та практики. При цьому методологія має тісний зв'язок з теорією, але не є тотожною їй. За визначенням В. Шагар: “Теорія є результатом процесу пізнання, а методологія визначає способи досягнення та побудови цього знання” [27, с. 249–250].

У свою чергу, А. Колодій [11, с. 68] аналізує поняття “принцип”, та визначає його, як “соціальне явище, як за джерелом походження, так і за змістом: виникнення принципів зумовлюється потребами суспільного розвитку і в них відображаються закономірності суспільного життя”. Вказане повною мірою стосується принципів електронної демократії, що мають являти собою закономірності суспільного життя в умовах якісно нової трансформації традиційних засад демократії, а виникнення та запровадження даних принципів зумовлене потребами громадянського суспільства, яке прагне до реалізації електронної демократії в максимально раціональному її вигляді.

Крім того, А. Колодій в дослідженні зазначає важливість принципів для теорії державного управління [11, с. 70], вказуючи на взаємозв'язок підходів до державного управління та принципів, що відносяться до нормативно-правових базисів.

У теорії державного управління принципи переважно використовуються як теоретичне підґрунтя таких документів, як доктрини, концепції, стратегії та ін., призначені для належного розвитку теоретичних засад та

практичної реалізації їх. Слід зазначити, що теорія електронної демократії не є виключенням та потребує наявності низки принципів, які б характеризували її базиси, сприяли найбільш раціональному розвитку та становленню їх. У свою чергу, швидкість та ефективність практичної реалізації теоретичних засад, у даному випадку електронної демократії, тісно пов'язано з урахуванням національних особливостей регіону, у якому ці засади запроваджуються.

Будь-яке формування теоретичних засад перш за все має на меті забезпечити найбільш раціональний розвиток сфери застосування. Приміром, принципи, покладені в основу згаданих вище концепцій, слугують інструментом подолання недоліків чинної системи розвитку нашої держави та покликані забезпечити сталий та ефективний розвиток як традиційної системи народовладдя, так і електронної демократії як досить нової надбудови, що призначена якісно покращити класичні складники демократії в Україні. Неврахування особливостей розвитку нашої держави, як зазначалося вище, є одним з основних гальмівних факторів упровадження демократії в Україні.

Отже, розуміння сутності стримувальних та сприятливих щодо розвитку електронної демократії факторів (особливостей), їхніх співвідношення та взаємозв'язку може дозволити сформувати найбільш раціональну множину принципів електронної демократії (множину базових принципів), які має бути покладено в основу розроблення та реалізації державної політики з її розвитку. А ранжування даних принципів за ступенем важливості їх дозволить забезпечити досягнення визначеної мети з урахуванням обмежених часових, фінансових та інших ресурсів.

Беручи до уваги наведене вище, розгляньмо підходи до визначення множини принципів-претендентів (загальної сукупності принципів, що аналізуються) державної політики розвитку електронної демократії, їхніх ранжування та відбору до множини базових принципів з урахуванням зазначених вище тенденцій та особливостей розвитку електронної демократії. Враховуючи складність проблематики, що розглядається, вважається за доцільне в подальшому дослідженні спиратися на оцінки експертів та застосовувати інструментарій методів експертного оцінювання [8; 13, с. 528–530]. У результаті аналізу методів експертного оцінювання було прийнято рішення використати метод Делфі [6, с. 59] для оцінювання ваги принципів електронної демократії.

В основі підходу, що пропонується Б. Грабовецьким [6], міститься припущення, що кожен із принципів-претендентів має різний за величиною вплив на ефективність розвитку електронної демократії.

Методика ранжування та відбору базується на методі анкетного опитування експертів та включає таку послідовність етапів:

- 1) визначення переліку основних інтегральних факторів впливу на розвиток електронної демократії та для кожного з них – своєї сукупності складників, які його визначають;
- 2) обґрунтування множини принципів-претендентів на базову сукупність принципів державної політики розвитку електронної демократії;
- 3) формування тематичних блоків питань для анкетування та безпосереднього опитування експертів з метою визначення в кількісному виразі ступеня впливу кожного з факторів (особливостей) та визначених принципів-претендентів на розвиток електронної демократії в Україні;

- 4) визначення усереднених значень:
  - ваги кожного з факторів (особливостей),
  - ваги кожного з принципів-претендентів;
- 5) здійснення згортки результатів усереднення;
- 6) ранжування за вагою принципів-претендентів, визначення порогового значення та процедури відбору принципів-претендентів до базової множини принципів, необхідних для формування державної політики розвитку електронної демократії.

Відповідно до першого етапу, необхідно сформулювати перелік основних факторів впливу на розвиток електронної демократії та сукупність складників визначених факторів.

Згідно з другим етапом, слід обрати та обґрунтувати множину принципів, що будуть виступати як претенденти на формування базової сукупності.

Вихідні дані пропонується надати у вигляді трьох масивів, а саме: масив N_1 , що включає перелік найважливіших особливостей (факторів), що впливають на розвиток електронної демократії, до яких запропоновано включити організаційно-технічні, економічні, історичні, освітні та культурні, правові та політичні; масив N_2 , який включає елементарні складники вказаних інтегральних факторів. Вважається, що кожен інтегральний фактор базується на унікальній множині його елементарних складників, і один і той же елементарний складник може належати тільки одному інтегральному фактору; масив M_0 , що включає сукупність принципів-претендентів на включення до концептуальних засад державної політики з електронного урядування, наприклад для формування цього масиву може бути використано перелік принципів електронної демократії, визначений в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2009)1 державам – учасницям Ради Європи з розвитку електронної демократії. Згадані принципи з різним рівнем застосування їх використовуються європейськими державами як теоретичний базис під час формування концептуальних засад державної політики та її практичної імплементації через комплекс механізмів та інструментарію електронної демократії [33; 35; 37].

Структуру зазначених масивів подано на рисунку і в табл. 1, 2.

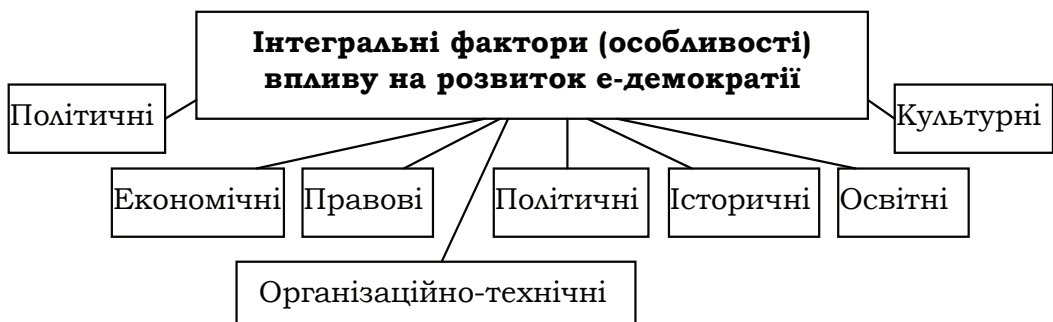

Рисунок. Масив інтегральних факторів (особливостей), що впливають на розвиток електронної демократії в Україні.

Джерело: складене автором.

Таблиця 1

Порівняння принципів електронної демократії міжнародного та національного (українського) рівнів

Варіант масиву M₀: принципи е-демократії, наведені в Концепції розвитку е-демократії України	Варіант масиву M₀: принципи е-демократії, наведені в Рекомендаціях СМ/Рес(2009)/1, наданих КМ Ради Європи
Розроблення єдиної державної політики у сфері становлення та розвитку е-демократії, забезпечення її ефективної реалізації	–
Урахування світового досвіду, зокрема європейського, використання інструментів е-демократії	–
Збільшення кількості та підвищення результативності використання інструментів е-демократії на загальнодержавному та місцевому рівні	Р. 25. Е-демократія є невід'ємною частиною інформаційного суспільства, несучи з собою низку традиційних та інноваційних інструментів, які можуть успішно застосовуватися в демократичних процесах та інститутах
Сприяння розвитку ініціатив органів місцевого самоврядування з упровадження та вдосконалення інструментів е-демократії в громадах	Р. 26. Доступ до нового інформаційно-комунікаційного середовища може полегшити процес реалізації демократичних прав і свобод, зокрема на участь у суспільному житті й демократичних процесах
Гарантування простоти, дієвості та доступності для користувача під час практичного втілення інструментів е-демократії	Р. 13. Зокрема, демократія може за допомогою використання нових технологій залучати молодих людей в демократію, демократичні інститути і демократичні процеси. Р.19. Е-демократія допомагає збільшити рівень участі індивідів і груп...
Посилення рівня залученості людини, громадянина до процесів управління справами держави та суспільства	Р. 27, пп. 2. Широке розуміння громадянства, що охоплює особи і групи осіб, які постійно проживають та інтегровані в політичну реальність, незалежно від національності
широке розуміння громадянства, яке охоплює осіб та групи осіб, які постійно проживають на території держави, включені у політичні партії	Р. 20. Е-демократія – це підтримка і посилення демократичного участі; вона охоплює сектори е-демократії, де громадянське суспільство і підприємства залучено в складання формальних та неформальних програм, а також у формування і прийняття рішень. Р. 27, пп. 4. Надання повноважень, зокрема стратегії та заходи з підтримки цивільних прав і надання ресурсів для участі
Забезпечення засобів підтримки права громадян на участь в управлінні державними справами, надання громадянам ресурсів та повноважень для участі в політиці	Р. 18. Довіра надзвичайно важлива для будь-якого типу е-демократії на всіх стадіях і фазах. Її тісно пов'язано з доступністю, прозорістю і відповідальністю

Закінчення табл. 1

Підвищення рівня довіри людини, громадянина до інструментів е-демократії та державних інституцій	Р. 75. Усі учасники електронної демократії повинні діяти повністю прозоро і бути відповідальними і підзвітними за свої дії і за публічно висловлені думки
Удосконалення механізму притягнення до відповідальності за правопорушення, які вчиняються у сфері використання інструментів електронної демократії	Р. 9. Е-демократія, як і демократія, стосується багатьох і різних зацікавлених сторін і вимагає участі їх. Держави-учасниці, органи державної влади та їхні представники є лише кількома сторонами, що володіють своєю часткою в е-демократії. Громадяни, громадянське суспільство і його інститути, ЗМІ та ділове співтовариство однаково необхідні для розроблення й упровадження е-демократії
Консолідація та координація ресурсів, зусиль та дій органів державної влади, громадян та бізнесу у сфері е- демократії	Р. 1. У якості підтримки і посилення демократичних інститутів і процесів за допомогою ІКТ е-демократія насамперед пов'язано з демократією. Її головна мета полягає в е-підтримці демократії
Посилення демократії, демократичних інститутів та процесів, поширення демократичних цінностей	Р. 2. Е-демократія є однією з декількох стратегій підтримки демократії, демократичних інститутів і демократичних процесів, а також поширення демократичних цінностей. Вона доповнює традиційні процеси демократії і є у взаємозв'язку з ними. Кожен процес має свої достоїнства, і жоден з них не є застосовним повсюдно
Сумісність та пов'язаність із традиційними процесами демократії. Кожен процес демократії (електронний чи традиційний) відіграє свою роль і не може застосовуватись як універсальний	Р. 3. Е-демократію засновано на демократичних, людських, громадських, етичних і культурних цінностях суспільства, у якому її упроваджують
Урахування демократичних, гуманістичних, соціальних, етичних та культурних цінностей суспільства	Р. 4. Е-демократію тісно пов'язано з якісним управлінням, яке є дієвим, ефективним, колективним, прозорим і підзвітним способом реалізації влади в е-формі та включає в себе неформальну політику і неурядових учасників
Результативність, ефективність, участь, прозорість, доступність та підзвітність	Р. 5. Е-демократія повинна дотримувати і реалізовувати фундаментальні свободи, права людини і права меншин, включно зі свободою інформації та доступом до неї
Підтримка та упровадження фундаментальних свобод, права людини, включаючи свободу та право доступу до інформації	–

Джерело: складене автором за [21; 36].

Припустімо, що U – інтегральний політичний фактор впливу, який включає в себе сукупність елементарних політичних факторів [29] (табл. 2).

Таблиця 2

Масив N_2 елементарних складників політичного фактору (особливості) впливу на розвиток електронної демократії в Україні

Складники масиву даних U	Складники політичного фактору (особливості)
u_1	несформованість громадянського суспільства
u_2	несформованість середнього класу
u_3	демократизація на тлі посткомуністичного режиму
u_4	обмеженість рівного доступу до ЗМІ
u_5	відсутність досвіду демократичного розвитку (низька політична культура)
...	...

Сукупність інтегральних факторів (особливостей) впливу на розвиток електронної демократії Q_{OpED} може бути подано у вигляді формули:

$$Q_{OpED} = U + V + W + \dots,$$

де $U, V, W, U = \{u_i\}, i = \overline{1, I}; V = \{v_j\}, j = \overline{1, J}; W = \{w_k\}, k = \overline{1, K}; \dots$

– інтегральні фактори (особливості) впливу на розвиток електронної демократії.

Форування множини принципів-претендентів M_0 на включення до базової сукупності $(M_b \in M_o)$ принципів державної політики електронної демократії можливо декількома способами:

– шляхом обрання за основу M_0 однієї з відомих міжнародних сукупностей принципів електронної демократії, наприклад систему принципів електронної демократії, рекомендованих Комітетом міністрів Ради Європи СМ/Rec(2009)1;

– шляхом розроблення окремої національної сукупності принципів M_0 електронної демократії, що максимально враховують особливості розвитку країни;

– об'єднання двох підходів (інтегральний підхід), коли за основу береться міжнародна система принципів, але з урахуванням національних особливостей розвитку конкретного суспільства та держави.

Перевагами першого способу є те, що він простіший у реалізації відносно другого та дозволяє заощаджувати час та інші ресурси, а також заздалегідь узгодити національну систему принципів з однією з міжнародних, але з іншого боку може не повною мірою відповідати особливостям розвитку України.

Перевагою другого способу є початкова орієнтованість на формування такої множини принципів M_0 , де кожен із них максимально враховує особливості розвитку країни, тому зникає необхідність наступного етапу, а саме

формування M_b з M_0 , оскільки в такому разі вони повністю збігаються ($M_b \equiv M_0$).

Пропонуємо інтегральний підхід до формування множини принципів, що враховує переваги кожного з перших двох вищевказаних підходів.

Розгляньмо детальніше формування базової множини принципів M_b з множини принципів-претендентів M_0 . Вхідними даними для цієї задачі є результати анкетування експертів, а саме:

– перелік інтегральних факторів впливу N масивів N_1 та N_2 на процес упровадження електронної демократії в країні та їхніх вагових коефіцієнтів, заданих вектором, $\bar{X} = \{x_1, \dots, x_N\}$, $0 \leq x_n \leq 1$, $n = \overline{1, N}$ за результатами експертного оцінювання;

– перелік принципів-претендентів M_0 та їх вагових коефіцієнтів, що відображають значущість кожного з цих принципів для електронної демократії, представлених вектором $\bar{Y} = \{y_1, \dots, y_{M_0}\}$, $0 \leq y_m \leq 1$, $m = \overline{1, M_0}$ за результатами експертного оцінювання.

Тоді результат експертного оцінювання врахування міри впливу інтегральних факторів $\bar{X}$ на вибір принципів-претендентів, заданих вектором коефіцієнтів $\bar{Y}$ можна подати матрицею Z , елементами якої є результати множення

$$z_{nm} = x_n \times y_m, \quad 0 \leq z_{nm} \leq 1, \quad n = \overline{1, N}; \quad m = \overline{1, M_0}, \quad (1)$$

де N та M_0 – розмірності векторів $\bar{X}$ та $\bar{Y}$ відповідно.

Враховуючи той факт, що масиви принципів-претендентів M_0 та складників-факторів (особливостей) N можуть бути значними за обсягом, введення обмежувального критерію дозволяє зменшити вихідний масив відповідно до вимог. Критерієм обмеження слугує кількість допустимих елементів, зважаючи на вимоги та граничні можливості експерта щодо одночасного розгляду, ефективного аналізування та оцінювання декількох елементарних складників, інтегральних показників та принципів-претендентів. Такими вимогами виступають: час на виконання аналізу, фізичні можливості, аналітичні здібності, кількість та якість залучених сил та засобів та ін. Час на виконання аналізу – у разі його відсутності, здійснюється або обмеження за кількістю елементів, що аналізуються або проводиться аналіз елементів послідовно в межах наявного часу. Аналіз починається від принципу, що має найбільший ваговий коефіцієнт, послідовно аналізуючи інші принципи в порядку зниження ступеня їхнього впливу. Аналогічним чином здійснюється аналіз принципів при інших вимогах чи за наявності обмеження за обраним критерієм.

Процедуру формування множини базових принципів M_b з множини принципів-претендентів M_0 у загальному вигляді може бути подано так:

– для кожного принципу-претендента $h_m \in M_0$, $m = \overline{1, M_0}$ визначається максимальне значення величини $z_{m \max}$ в матриці вагових коефіцієнтів Z (2):

$$z_{m \max} = \max_n \{z_{mn}\}, \quad (2)$$

де $n = \overline{1, N}$, $m = \overline{1, M_0}$.

– серед сукупності $\{z_{m\max}\}$, $m = \overline{1, M_0}$ визначаються максимальне $z_{\max}^*$ та мінімальне $z_{\min}^*$ значення (3), (4):

$$z_{\max}^* = \max_m \{z_{m\max}\}, \quad (3)$$

$$z_{\min}^* = \min_m \{z_{m\max}\}, \quad (4)$$

де $m = \overline{1, M_0}$;

– порогове значення, z_{nop} для включення принципу-претендента $h_m \in M_0$ до множини базових принципів M_b , пропонується визначити як

$$z_{\text{nop}} = \frac{(z_{\max}^* + z_{\min}^*)}{2};$$

– тоді формування множини базових принципів M_b з множини принципів-претендентів M_0 здійснюється згідно з правилом $\exists h_m \in M_0$, $h_m \in M_b$ if $z_{m\max} \geq z_{\text{nop}}$.

Таким чином, у результаті виконання зазначеної процедури буде здійснено ранжування всієї сукупності принципів-претендентів та відбір до множини базових принципів тих із них, які відповідають заданому критерію.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Запропоновано теоретико-методологічний підхід щодо формування множини основних принципів електронної демократії, якій базується на експертному визначенні міри впливу кожного з принципів на процеси демократизації з урахуванням особливостей розвитку конкретної країни та найкращого міжнародного досвіду.

1. Розроблено методику ранжування та відбору до множини базових принципів-претендентів за ступенем впливу кожного з них на ефективність державної політики формування та реалізації електронної демократії, на основі яких формуються та застосовуються її інструменти та механізми.

2. Визначено місце принципів електронної демократії в концептуальних засадах державної політики розвитку електронної демократії.

3. Здійснено порівняльний аналіз сукупності принципів електронної демократії, визначених у рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2009)1 державам – учасницям Ради Європи з розвитку електронної демократії та Концепції розвитку електронної демократії в Україні на предмет відповідності їх та врахування особливостей розвитку України. Аналіз показав, що перелік принципів, поданих в Концепції розвитку електронної демократії в Україні сформовано на основі множини принципів рекомендацій CM/Rec(2009)1, але не враховує особливості розвитку України.

Сферу подальших досліджень визначено в напрямі поглибленого аналізу та розвідки факторів впливу на розвиток електронної демократії в Україні та розроблення методологічних підходів до формування комплексного механізму державного управління забезпечення розвитком електронної демократії.

Список використаних джерел

1. Балабаєва З. Демократичне врядування: поняття та сутність. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. 2007. Вип. 3 (31). С. 4–11.
2. Балабаєва З. Роль інформаційної політики в демократических преобразованиях в Україні. *Розвиток демократії та демократична освіта в Україні* : матеріали II Міжнар. наук. конф. (Одеса, 24–26 трав. 2002 р.) / укл. Л. Марголіна. Київ : Ай Бі, 2003. С. 495–503.
3. Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. Київ : Софт-Прес, 2005. 316 с.
4. Вегеш М. М. Політологія : підручник. Київ : Знання, 2008. 556 с.
5. Вітман К. М. Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми. Київ : Логос, 2007. 336 с.
6. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2010. 171 с.
7. Деякі питання реформування державного управління України : розпорядження КМУ від 24.06.2016 р. № 474-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80> (дата звернення: 26.02.2020).
8. Экспертные оценки в научно-техническом прогнозировании / Добров Г. М., Ершов Ю. В., Левин Е. И., Смирнов Л. П. Київ : Наук. думка, 1974. 160 с.
9. Зозуля В. Розвиток демократичного врядування в умовах глобалізації: теоретико-методологічний аналіз : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2018. 243 с.
10. Колодій А. Національний вимір суспільного буття. Львів : Астролябія, 2008. 368 с.
11. Колодій А. Принципы права: генезис, понятие, классификация, место и роль в правовой системе Украины. *Право України*. 2013. № 1. С. 68–79.
12. Колодій А. Транскторія демократичного переходу в Україні. *Трансформація в Польщі, Україні: 1989–2009. Вибрані аспекти*. 2010. С. 23–38.
13. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 639 с.
14. Латигіна Н. Демократія: сутність, механізми здійснення та сучасні світові тенденції розвитку : дис. д-ра політ. наук : 23.00.02 / Ін-т політ. і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ, 2010. 399 с.
15. Миськевич Т. Цифрова нерівність у сучасному суспільстві: український вимір світових тенденцій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. № 3. С. 87–107. URL: <http://librinfosciences.knuim.edu.ua/article/view/169673/170934> (дата звернення: 17.01.2019).
16. Надолішній П. І. Новітні тенденції розвитку демократичного врядування: світовий та український досвід: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю. (Київ, 30 трав. 2008 р.) : у з т. / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна. Київ : НАДУ, 2008. Т. 1. 352 с.
17. Паніч Ю. Національна свідомість українських громадян в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2006. № 6. С. 45–51.
18. Пархоменко Н. М., Оніщенко Н. М. Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні. Київ : Юрид. думка, 2010. 352 с.
19. Про внесення змін до плану заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки : розпорядження КМУ від 11 жовт. 2017 р. № 726-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726-2017-%D1%80> (дата звернення: 26.02.2020).
20. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження КМУ від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80> (дата звернення: 26.02.2020).
21. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації : розпорядження КМУ від 08.11.2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80> (дата звернення: 26.02.2020).
22. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження КМУ від 17 січ. 2018 р. № 67-р (зі змінами від 4 груд. 2019 р. № 1065). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 26.02.2020).
23. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження КМУ від 15 трав. 2013 р. № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> (дата звернення: 26.02.2020).

24. Середній клас в Україні: уявлення та реалії / уклад. : А. Рачок, О. Пищуліна, М. Міщенко та ін. ; за заг. ред. А. Рачок, О. Пищуліної, М. Міщенко. Київ : Заповіт, 2016. 258 с. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf (дата звернення: 19.01.2020).
25. Скрипнюк О. В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика). Київ : Логос, 2006. 368 с.
26. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1976. Т. 7. 693 с.
27. Шагар В. Сучасний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2008. 640 с.
28. Шульгін Ю. Середній клас як соціальна основа демократичних перетворень в Україні. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. № 16. С. 308–315. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26602/44-Shul%27gin.pdf?sequence=1> (дата звернення: 28.01.2020).
29. Янсонс Я., Семенченко А. Особливості процесу демократизації в Україні, що негативно впливають на становлення та розвиток електронної демократії. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. Вип. 1.
30. A new universal etymological and pronouncing dictionary of the English language: Embracing all the terms used in art, science and literature (In 3 vol.) / J. Creig. Vol. 2, Glasgow, H.G. Collins, 1847. P. 680.
31. Cambridge dictionary <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/principle> (дата звернення: 10.03.2020).
32. Collins dictionary <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/principle> (дата звернення: 10.03.2020).
33. Hennen L., Keulen I., Korthagen I., Aichholzer G., Lindner R. *European E-Democracy in Practice*. Switzerland: Springer, 2019. 359 p.
34. Merriam-Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/principle> (дата звернення: 10.03.2020).
35. Pohoryles R., Decheva R. E-Democracy and eParticipation. The precious first steps and the way forward. 2017 European Liberal Forum, 2017. 113 p. URL: http://www.fnf-southeasteurope.org/wp-content/uploads/2017/11/eDemocracy_Final_new.pdf.
36. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy). URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1410627> (дата звернення: 17.01.2020).
37. Reinsalu K. *Handbook on e-democracy*. Tampereen Yliopistopaino Oy Juvenes Print, Tampere, 2010. 52 p. URL: https://ega.ee/wp-content/uploads/2015/02/handbook_edemocracy.pdf.

References

1. Balabaieva, Z. (2007). Demokratsychnе vriaduvannia: poniattia ta sutnist. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr.*, 3 (31), 4–11 [in Ukrainian].
2. Balabaieva, Z. (2003). Rol ynfornatsyonnoi polytyky v demokratsycheskykh preobrazovanyiakh v Ukrayne. *Rozvytok demokratii ta demokratsychna osvita v Ukraini: mat. II mizhn. nauk. konf.*, 495–503. Kyiv: Ai Bi [in Ukrainian].
3. Baranov, O.A. (2005). *Informatsiine pravo Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy* [Information law of Ukraine: state, problems, prospects]. Kyiv: Soft-Pres [in Ukrainian].
4. Vehesh, M.M. (2008). *Politolohiia* [Politology]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
5. Vitman, K. (2007). *Etnonatsionalna polityka postsotsialistychnykh krain: modeli, osoblyvosti, problemy* [Ethno-national politics of post-socialist countries: models, features, problems]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
6. Hrabovetskyi, B.Ye. (2010). *Metody ekspertnykh otsinok: teoriia, metodolohiia, napriamky vykorystannia*. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].
7. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (2016). *Deiaki pytannia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>.
8. Dobrov, H.M., Ershov, Yu.V., Levyn, E.Y., Smyrnov, L.P. (1974). *Ekspertnye otsenky v nauchno-tekhnycheskom prohozyrovanyu*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
9. Zozulia, V. (2018). *Rozvytok demokratsychnoho vriaduvannia v umovakh hlobalizatsii: teoretyko-metodolohichniy analiz* [Good governance development in conditions of globalization: theoretical and methodological analysis]. Candidate's thesis. NADU. Kyiv [in Ukraine].

10. Kolodii, A. (2008). Natsionalnyi vymir suspilnoho buttia. Lviv: Astrolabiia [in Ukrainian].
11. Kolodii, A. (2013). Pryntsypy prava: henezys, poniatyie, klasyfikatsiia, mesto y rol v pravovoi systeme Ukrainy [Principles of Law: Genesis, Concept, Classification, Place, and Role in the Legal System of Ukraine]. *Pravo Ukrainy*, 1, 68–79 [in Russian].
12. Kolodii, A. (2010). Traiektoriia demokratychnoho perekhodu v Ukraini. *Transformatsiia v Polshchi i v Ukraini: 1989–2009: Vybrani aspekty*, 23–38 [in Ukrainian].
13. Kupalova, H.I. (2008). Teoriia ekonomichnoho analizu. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
14. Latyhina, N. (2010). Demokratsiia: sutnist, mekhanizmy zdiisnennia ta suchasni svitovi tendentsii rozvytku [Democracy: Essence, Mechanisms of Realization and Modern World Tendencies of Development]. *Doctor's thesis*. Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa. Kyiv [in Ukraine].
15. Myskevych, T. (2019). Tsyfrova nerivnist u suchasnomu suspilstvi: ukraïnskyi vymir svitovykh tendentsii [Digital inequality in modern society: ukrainian dimension of global trends]. *Ukraïnskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 3, 87–107. URL: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/article/view/169673/170934> [in Ukrainian].
16. Nadolishnii, P.I. (2008). Novitni tendentsii rozvytku demokratychnoho vriaduvannia: svitovy ta ukraïnskyi dosvid. *Materialy nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastiu*, Vol. 1. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
17. Panich, Y. (2006). Natsionalna svidomist ukraïnskykh hromadian v suchasnykh umovakh [National consciousness of Ukrainian citizens in modern conditions]. *Politychnyi menedzhment*, 6, 45–51 [in Ukrainian].
18. Parkhomenko, N.M., Onishchenko, N.M. (2010). Pravovi zasady formuvannia ta rozvytku hendernoho seredovyshcha v Ukraini. [Legal bases of formation and development of gender environment in Ukraine]. Kyiv: Yurydychna dumka [in Ukrainian].
19. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (2017). Pro vnesennia zmin do planu zakhodiv z realizatsii Stratehii reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy na 2016-2020 roky. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726-2017-%D1%80>.
20. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (2017). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoho vriaduvannia v Ukraini. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>.
21. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (2017). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokratsii v Ukraini ta planu zakhodiv shchodo yii realizatsii. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80>.
22. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (2018). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
23. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (2013). Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.
24. Rachok, A., Pyshchulina, O., Mishchenko, M. and other (2016). Serednii klas v Ukraini: uivlennia ta realii [The middle class in Ukraine: ideas and realities]. Kyiv: Zapovit. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf [in Ukrainian].
25. Skrypniuk, O.V. (2006). Demokratsiia: Ukraina i svitovyi vymir (kontseptsii, modeli ta suspilna praktyka) [Democracy: Ukraine and the World Dimension (Concepts, Models and Social Practice)]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
26. Bilodid, I.K. (Ed.) (1976). Slovnyk ukraïnskoi movy. Vol. 7. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
27. Shahaar, V. (2008). Suchasnyi tlumachnyi slovnyk. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
28. Shulhin, Yu. (2009). Serednii klas yak sotsialna osnova demokratychnykh peretvoren v Ukraini [The middle class as the social basis of democratic change in Ukraine]. *Suchasna ukraïnska polityka. Polityky i politolohy pro nei*, 16, 308–315. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26602/44-Shul%27gin.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
29. Yansons, Y., Semenchenko, A. (2020). Osoblyvosti protsesu demokratyzatsii, shcho vplyvaiut na stanovlennia ta rozvytok elektronnoi demokratsii v Ukraini. [Peculiarities of the democratization process affecting the establishment and development of electronic democracy in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, 1 [in Ukrainian].

30. Creig, J. (1847). A new universal etymological and pronouncing dictionary of the English language: Embracing all the terms used in art, science and literature. In 3 vol. (Vol. 2). Glasgow: H.G. Collins.

31. Cambridge dictionary (2020). URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/principle>.

32. Collins dictionary. (2020). URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/principle>.

33. Hennen, L., Keulen, I., Korthagen, I., Aichholzer, G., Lindner, R. (2019). European E-Democracy in Practice. Switzerland: Springer.

34. Merriam-Webster dictionary. (2020). URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/principle>.

35. Pohoryles, R., Decheva, R. (2017). E-Democracy and eParticipation. The precious first steps and the way forward. European Liberal Forum. URL: http://www.fnf-southeasteurope.org/wp-content/uploads/2017/11/eDemocracy_Final_new.pdf.

36. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy). URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1410627>.

37. Reinsalu, K. (2010). Handbook on e-democracy. Tampereen Yliopistopaino Oy Juvenes Print, Tampere. URL: https://ega.ee/wp-content/uploads/2015/02/handbook_edemocracy.pdf.

Yansons Y. V.,

*PhD in Technical Science, Doctoral Candidate of the Parliamentarism and Political Management
Department, NAPA, Kyiv*

ORCID 0000-0002-9161-1493;

Semenchenko A. I.,

*Doctor of Public Administration, Full Professor, Chief of the Institute for Senior Executives,
NAPA, Kyiv*

ORCID 0000-0001-6482-3872

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACH TO THE FORMATION OF THE STATE POLICY PRINCIPLES SYSTEM OF E-DEMOCRACY TAKING INTO ACCOUNT THE INTERNATIONAL EXPERIENCE AND THE DEVELOPMENT FEATURES OF UKRAINE

Aspects of the theoretical and methodological foundations of state policy in the field of formation, development and implementation of e-democracy have been discussed in the article. The analysis focuses on the principles of e-democracy as the basis for laws of a doctrinal, conceptual and strategic level.

At the stage of problem formation, the creation of such bases requires a science-based approach has been indicated. A similar approach combines international experience and national characteristics of the democratic institutions development in a particular state. These features include organizational and technical, economic, political, historical, educational and cultural, legislative etc. These features differ in the nature and scale of their influence due to their essential attributes. At the same time, each of the features has its own specific impact on the e-democracy development and consists of a combination of elementary components. The influence vector of these features can radically differ from each other, namely, it can be inhibitory, accelerating or neutral (without affecting).

A theoretical and methodological approach to the formation of many basic principles of e-democracy has been developed, based on the results of the research. The developed approach is based on expert determination of the influence degree of the principles on democratization processes, taking into account the particular development of a particular country and the best international experience. Along with this, a methodology has been developed for ranking and selecting principles into many basic principles, depending on the degree of their influence on the effectiveness of state policy in the e-democracy formation and implementation. The tools and mechanisms of e-democracy are formed and applied based on these principles.

Among other things, a comparative analysis of the totality of the e-democracy principles, as defined in the Recommendations of the Council of Europe Committee of Ministers CM/Rec (2009)1

to the Council of Europe member states on the development of e-democracy and the Concept for the e-democracy development in Ukraine has been carried out. This analysis has been conducted; with a view to their conformity and taking into account the peculiarities of Ukraine's development. The analysis showed that the list of principles presented in the concept of the e-democracy development in Ukraine is based on the set of principles from Recommendations CM/Rec (2009)¹, but does not take into account the development features of Ukraine.

The scope of further research is determined in the direction of an in-depth analysis and exploration of the factors of influence on the e-democracy development in Ukraine and the development of methodological approaches to the formation of an integrated mechanism of public administration for the development of e-democracy.

Keywords: e-democracy, principles of e-democracy, state policy, development of e-democracy.

Надійшла до редколегії 10.09.2020 р.